

АНАГААХЫН НЭР ТОМЬЁОНЫ ОРЧУУЛГЫН АСУУДАЛД

Б.Төмөрхуяг⁶⁰

Abstract: Translation of medical terms is extremely complicated. There must not be any error in the translation of medical terms such as symptoms, diagnosis, treatment and prescription. Any minor error can lead to irreparable damage. (Khainovskaya 2013:290) Despite the fact that the quality of translation of medical terms is constantly improving, there are still many mistakes occurring: double meanings of words giving ambiguity, errors in word-formations and use of technical terms wrongly.

Aim of the study is to evaluate English- Mongolian translation of medical terms.

Objectives: 1) to determine current situation of English- Mongolian translation of medical terms 2) to identify ways of improving the accuracy of translating medical terms.

Methods: In our study we used a documentary research method, team interview and questionnaires.

Conclusion: The main difficulty in translating medical terms is that the terms appear in multiple forms in dictionaries.-The translation of medical terms needs to be refined. To achieve this, the establishment of a National Committee on Medical Terminology and the involvement of specialists in each field is considered to be the right step.

Түлхүүр үг: анагаахын нэр томьёоны орчуулга, үгийн оноолт, нэр томьёог жигдлэх

Үндэслэл

Нэр томьёог орон орны судлаачид өөр өөрөөр тодорхойлж ирсэн. Монгол хэлний их тайлбар толинд нэр томьёо гэдэг нь мэргэжлийн ухагдахууныг бүрэн дүүрэн илэрхийлэх дан үг болон нийлмэл үг гэжээ. Оросын судлаач Герд.А.С нэр томьёог нилээд өргөн хүрээтэй тодорхойлсон. Бодит болон зохиомол хэлний нэгж, тухайн хэлний авиазүй, хэлзүйн дүрмийн дагуу тусгайлан бүтээсэн, шинжлэх ухааны аливаа ойлголтын үндсэн шинжийг хадгалсан үгийг нэр томьёо гэнэ. (Герд, 1979:14)

Орчуулга хэл шинжлэлийн анхаарлын төвд байнга орших ёстой гэж Р.Якобсон хэлсэнчлэн анагаахын нэр томьёонд анхаарлаа хандуулахыг хүслээ. (Jakobson, 1959:233)

Шинжлэх ухаан, техникийн хэлний орчуулга нь орчуулагчаас тухайн салбарын мэдлэг шаарддаг онцлогтой. Орчуулагч нь шинжлэх ухаан, техникийн хэлний өндөр мэдлэгтэй байхаас гадна, эх хэл, орчуулж буй хэлний өндөр чадвартай байх ёстой (Рецкер, 2007:15)

Анагаахын нэр томьёоны орчуулга нь хамгийн ярвигтай. Өвчний шинж тэмдэг, онош, эмчилгээ, жор гээд нэр томьёоны орчуулгын нэг ч алдаа гаргах учиргүй. Нэр томьёоны орчуулгын ялимгүй алдаа нь нөхөж баршгүй хохиролд хүргэнэ. (Хайновская, 2013:290)

Анагаахын эхүүдэд метафор болон бусад найрлага зүйн хэрэгслэлүүд, сэтгэл хөдлөл нэг их таардаггүй харин мэргэжлийн нэр томьёо, товчлол ихээр таардаг нь анагаахын орчуулгыг төвөгтэй болгодог. (Солнцев, 2010:131). Түүнчлэн анагаах нь зүрх судлал, мэдрэл судлал, нүд

⁶⁰ Ph.D, Department of Foreign Languages, MNUMS

судлал, нүүр ам судлал, эм судлал гэх мэт асар олон салбартай, хамгийн олон нэр томъёотой салбар юм.

Монголын анагаах ухаанд нэр томъёог эртнээс орчуулж ирсэн. Анагаах ухааны орчуулгын зохиол нь XII зуун, Ганжуур Данжуурын орчуулгаас эхтэй. 1630 онд “Анагаах ухааны дөрвөн үндэс” хэмээх орчуулгын бүтээл нь монгол уламжлалт анагаах ухааны үндэс болсон ба одоо ч ач холбогдлоо алдаагүй гэжээ (Раднаабазар, 2014:130)

1953 онд Н.Наваан - Юндэн анагаах ухааны нэр томъёоны анхны толь бичиг “Анагаах ухааны нэр томъёо” –г хэвлүүлсэн. 1961-1990 онуудад анагаах ухааны нарийн мэргэжлийн нэр томъёоны суурь тавигдсан үе гэж болно. (Нямдаваа, 2014:118)

1990 он хүртэл анагаахын нэр томъёог голдуу орос хэлнээс орчуулан хэрэглэдэг байв.

ШУА - ийн Хэл зохиолын хүрээлэнгээс эрхлэн хэвлүүлсэн ОМНТТ бичгийн 3 ботид анагаах ухааны ерөнхий болон нарийн мэргэжлийн олон нэр томъёо багтсан байдаг.

Гэвч тус 3 ботид: гепатит хронический - архаг элэгтэс (1), аденин - аденин, булчирхайлуур (2), адениг – адениг, булчирхайтас (2), адреналин - адреналин, бөөр булчирхайдуур (2), аденома бронха - гуурсан хоолойн булчирхайнгар (2) гэх мэт -уур², -тас⁴, -нгар⁴ дагаврыг буруу хэрэглэсэн олон жишээ байна хэмээн судлаач Н.Мөнхцэцэг дурджээ. (Мөнхцэцэг, 2020:67)

Л.Балдан орос хэлнээс орчуулахдаа нэг нэр томъёог монгол хэлэнд олон нэр томъёогоор оноосон тохиолдол байгааг дурджээ Жишээ нь: “ангиома” гэдэг үгийг “судсан хавдар” “Анагаах ухааны нэр томъёо” -нд (1953), “Мэс заслын нэр томъёо” (1968) -д “судгар”, “Хүүхдийн өвчин судлал” (1968:80)-д “ судсангар ” гэж гурван янзаар нэрлэжээ (Мөнхцэцэг, 2020:67)

Түүнчлэн “Тогтоосон нэр томъёонд буруу өгсөн нэр хааяа байдаг. Жишээлбэл: родовые схватки - г төрөх базал гэжээ. Гэтэл монгол хэлэнд хэдэн зуун жил “хучилгах” гэж ном сударт тэмдэглэж байсан байна. (Раднаабазар, 2014:132)

Ийнхүү анагаахын нэр томъёог орчуулах ажил тасралтгүй хөгжсөөр байгаа хэдий ч нэг үгийн утгыг олон янзаар оноосон, зарим нэг үг бүтээх аргыг буруу хэрэглэсэн, уламжлалт үгсийг үл огоорон нэр томъёог амжилтгүй бүтээсэн зэрэг алдаа мадаг оршсоор байна. Бидний судалгааны ажил нь энэ зүгт анхаарлаа хандуулахыг зорьсон болно.

Судалгааны зорилго: Анагаахын нэр томъёоны орчуулгын өнөөгийн байдалд үнэлгээ өгөх.

Зорилтууд: 1) Анагаахын нэр томъёоны орчуулгын өнөөгийн байдлыг тодорхойлох
2) Анагаахын нэр томъёоны орчуулгын оноолтыг боловсронгуй болгох арга зам хайх

Судалгааны арга: Бид судалгаандаа баримтын арга, бүлгийн ярилцлага, асуулгын аргуудыг хэрэглэсэн. Баримтын аргын хүрээнд 4 өөр толь бичгээс түгээмэл хэрэглэгддэг анагаахын нэр томъёог түүвэрлэн үгийн оноолтыг судаллаа. Судалгаанд анагаахын англи хэл заадаг багш нар оролцов. Судалгааны асуумжийг Ликертийн аргаар боловсруулсан. Багш нар 5 хариу бүхий нийт 8 асуумжид хариулав. Судалгааны үр дүнг Excel программ ашиглан статистик боловсруулалт хийх замаар гарган авсан болно.

Анагаахын нэр томъёо

Англи болон бусад хэл дээрх анагаахын нэр томъёо нь бүгд өвөрмөц шинжтэй. Латин, грек гаралтай үг зонхилдог. Латин, грек гаралтай нэр томъёо нь бараг бүх европын хэлнүүдэд давамгайлдаг тул англи анагаахын нэр томъёог олон улсын нэр томъёо гэж хэлж болох юм. (Самойлов, 2017)

Анагаахын нэр томъёоны латин, грек үгийн үндэс нь нэг ижил утга илэрхийлдэг. Жишээг доорх хүснэгтээс харж болно.

Орчуулгазүй - IX

Англи нэр томьёо	Грек, латин нэр томьёо	Үгийн үндэс	Орчуулга
skin	dermatos (Greek) cutis (Latin)	dermat cutane	dermatitis - арьсны үрэвсэл cutaneous - арьсны
kidney	nephros (Greek) renes (Latin)	neph ren	nephroma- бөөрний хавдар renal- бөөрний
mouth	stomatos (Greek) oris (Latin)	stomat or	stomatitis- амны үрэвсэл oral амны

Анагаахын нэр томьёо нь үгийн язгуур (word root), угтвар (prefix), дагавар (suffix), жийргэлсэн эгшиг (combining form) гэсэн 4 хэсгээс бүрддэг. Жишээ нь:

Угтвар	үгийн үндэс	дагавар	Анагаахын нэр томьёо	Орчуулга
	gastr	-cele	gastrocele	Ходоодны ивэрхий
	Arthr	-centesis	arthrocentesis	Үенд хатгалт хийх
Pseudo	appendix	-itis	Pseudoappendicitis	Мухар олгойн хуурамч үрэвсэл

Анагаахын нэр томьёо нь хэд хэдэн үгийн үндсээс бүтэж болно. Жишээлбэл:

Combining form жийргэлсэн эгшиг	Үгийн үндэс	Дагавар	Анагаахын нэр томьёо	Орчуулга
oste/o	oste яс chondr мөгөөрс	-itis	osteochondritis	Яс мөгөөрсний үрэвсэл
	arthr үе	-itis	osteoarthritis	Үений ясны үрэвсэл

Аливаа суралцагч, орчуулагч нь анагаахын нэр томьёог үүсгэж буй угтвар, дагавруудыг мэдэж байвал тухайн үгийн утгыг олоход хялбар байдаг.

Анагаахын нэр томьёог бид доорх байдлаар ангилж болно:

1. Нэг үгнээс бүтсэн нэр томьёо: Ulcer
2. Хоёр үгнээс бүтсэн нэр томьёо: immunofluorescence method
3. Олон үгнээс бүтсэн нэр томьёо: saccular aneurysm of aorta

Нэр томьёог орчуулах зарчим, аргын талаар үе үеийн судлаачид анхаарал хандуулсаар ирсэн.

Анагаахын нэр томьёог орчуулахдаа гол төлөв доорх аргыг хэрэглэж ирсэн. Үүнд:

1. Дүйлгэх
2. Харь үг буюу нэр томьёог яг хэвээр нь авч хэрэглэх (зээлдэх)
3. Утгачилан орчуулах
4. Шинээр үг зохиох
5. Галигчлан буулгах

Судалгаа 1

Англи хэлнээс орчуулахдаа нэг нэр томьёог монгол хэлэнд олон нэр томьёогоор оноосон тохиолдол элбэг байгаа нь судалгааны явцад ажиглагдлаа. Жишээлбэл, -itis (үрэвсэл); -oma

(хавдар) дагавраар төгссөн нэр томъёо нь хамгийн энгийн, түгээмэл хэрэглэгддэг анагаахын нэр томъёонууд билээ. 4 өөр толь бичигт эдгээр дагавраар төгссөн үгийг хэрхэн буулгасныг доорхи хүснэгтээс харж болно.

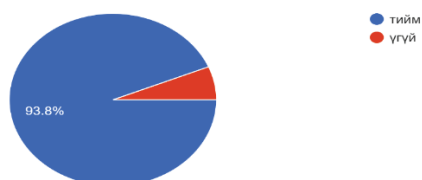
- itis; - oma дагавраар үүссэн түгээмэл нэр томъёонууд	Ж. Раднаабазар (1997)	Ө.Цолмон С.Наранчимэг (2010)	М.Шагдарсүрэн (2010)	Б. Оргил (2017)
Adenitis	булчирхайтас, булчирхайн үрэвсэл	тунгалагийн зангилааны үрэвсэл		булчирхайлаг эдийн үрэвсэл
Arteritis	артерийн судастас	тараагуур судасны үрэвсэл, артерийн судасны үрэвсэл, артериит	тараагуур судасны үрэвсэл; тараагуур судастас; артерийн үрэвсэл,	артрит буюу тараагуур судасны үрэвсэл
Artheritis	идээт үетэс	үений үрэвсэл	үений үрэвсэл	артрит буюу үений үрэвсэл
Chondritis		мөгөөрсний үрэвсэл	мөгөөрсний үрэвсэл; мөгөөрстөс	Хондрит буюу мөгөөрсөн эдийн үрэвсэл
Cholangitis	цөсний хүүдийн үрэвсэл	цөсний сувгийн үрэвсэл; холангит	цөсний цоргоны үрэвсэл; цөсний сувгийн үрэвсэл;	холангиит буюу цөсний замын үрэвсэлт өвчин
Hepatitis	гепатит	Гепатит, хепатит, элэгний үрэвсэл	элэгний үрэвсэл, шар өвчин	хепатит буюу элэг үрэвсэх өвчин
Tonsillitis	1. бах 2. гүйлсэн булчирхайтас	гүйлсэн булчирхайн үрэвсэл; тонзиллит	ангина	тонзиллит буюу гүйлсэн булчирхайн үрэвсэл
Adenoma	булчирхайнгар	булчирхайн ур, булчирхайн хоргүй хавдар	булчирхайн хавдар, булчирхай(н)гар; булчирхайт ур, булчирхайнгар; булчирхайн бундуу	булчирхайлаг эдийн хоргүй хавдар
Chondroma	мөгөөрсөн хавдар	мөгөөрсний хоргүй хавдар, хондрома	мөгөөрсний хавдар; мөгөөрсөн ур	хондрома буюу мөгөөрсөн эдийн хоргүй хавдар

epatoma	элэгний бундуу	элэгний хоргүй хавдар, гепатом	элэгний хорт хавдар; элэгний бундуу; элэг (эн) гэр	хепатома буюу элэгний анхдагч өмөн
lymphoma	тунгалгангар, лимфом	тунгалгийн эсийн хавдар, лимфом	тунгалгийн зангилааны хорт хавдар	
Myoma	булчингийн хавдар	булчингийн хоргүй хавдар, миом	булчингар, умайн булчингийн хавдар	Миома буюу булчингийн эдийн хоргүй хавдар

Судалгаа 2

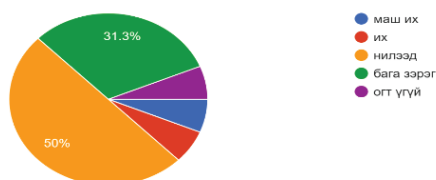
Анагаахын нэр томъёоны орчуулга, үгийн оноолтыг үнэлэхийн тулд АШУҮИС-ийн төв болон салбар сургуулийн Гадаад хэлний тэнхимийн багш нараас судалгаа авсан. Судалгаанд нийт 16 багш оролцов. Бидний асуулга 5 хариу бүхий сонгох 6 асуулт, түүнчлэн бичиж хариулах 2 асуулт нийт 8 асуултаас бүтсэн. Судалгаанд оролцсон багш нар нь анагаахын англи хэлний хичээлийг 1-15 жил зааж байгаа багш нар юм.

2. Анагаахын нэр томъёог орчуулахад хүндрэл гардаг уу?
16 responses

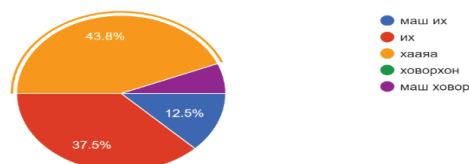
Диаграм 1. Анагаахын нэр томъёог орчуулахад хүндрэл гардаг эсэх.

Хэрэв хүндрэл гардаг бол хүндрэлийн зэргийг үнэлэнэ үү
16 responses

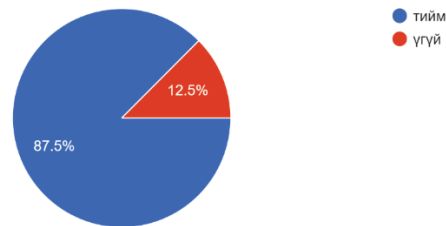
Диаграм 2. Анагаахын нэр томъёог орчуулахад гардаг хүндрэлийн зэрэг.

5. Анагаахын нэр томъёоны толь бичгүүдэд нэг нэр томъёог өөр өөрөөр орчуулсантай хир олон таарч байсан бэ?
16 responses

Диаграм 3. Толь бичгүүдэд анагаахын нэр томъёоны оноолтыг өөр өөрөөр орчуулсантай таарч байсан тохиолдлын давтамж

6. Анагаахын нэр томьёоны орчуулгын оноолтыг сайжруулах хэрэгтэй гэж бодож байна уу?
16 responses

Диаграм 4. Анагаахын нэр томьёоны оноолтыг сайжруулах хэрэгтэй эсэх.

Судалгааны бичгээр өгсөн хариултын хэсгээс харахад анагаахын нэр томьёог орчуулахад гардаг гол хүндрэл нь нэг нэр томьёог монгол хэл дээр олон янзаар оноосон явдал. Бүлгийн ярилцлагын үед мэргэжлийн эмч нарт ч тус асуудал хүндрэл учруулдаг нь тодорхой болсон юм.

Анагаахын нэр томьёоны орчуулгын оноолтыг хэрхэн сайжруулах вэ гэсэн асуултад багш нарын ирүүлсэн хариултыг тоймлон дурдвал:

- Анагаахын нэр томьёоны монголчлох шаардлагагүй үгсийн жагсаалт гаргах
- Анагаахын нэр томьёоны журамласан толь гаргах
- Салбар дундын хамтын ажиллагааг үүний гарц гэж харж байна
- Хэлэлцүүлэг, сургалт, семинар зохион байгуулах
- Нэгдсэн нэр томьёоны хороотой болох
- Орчуулагч, хэл шинжлэлийн баг -эмч нар хамтран ажиллаж тогтсон нэр, томьёотой болох

Судалгааны үр дүн:

1. Анагаахын нэр томьёоны толь бичгүүд олноор гарч байгаа нь сайшаалтай хэдий ч нэг нэр томьёог олон янзаар оноох явдал маш түгээмэл байна. Хамгийн түгээмэл хэрэглэгддэг энгийн нэр томьёог ч өөр өөрөөр оноосон нь судалгааны явцад тодорхой болсон.
2. Анагаахын нэр томьёог орчуулахад хүндрэл учирсаар байна. Судалгаанд оролцогчдын 50% нилээд их хүндрэл гарч байна гэж үзсэн бол 31% нь бага зэрэг хүндрэл гардаг гэж үзжээ. Тус хүндрэлийн гол шалтгааныг судалгаанд оролцогчид анагаахын нэр томьёоны орчуулгын зөрүүтэй байдал гэжээ.
3. Анагаахын нэр томьёог толь бичгүүдэд өөр өөрөөр оноож хөрвүүлсэн тохиолдол олон байна. Судалгаанд оролцогчдын 37,5 % нь толь бичгүүдэд нэр томьёог өөр өөрөөр буулгасантай их таарч байсан бол 43,8% нь хааяа таарч байжээ.
4. Судалгаанд оролцогчдын 87,5 нь анагаахын нэр томьёоны орчуулгын оноолтыг сайжруулах шаардлагатай гэж дүгнэсэн

Дүгнэлт

Анагаахын нэр томьёог орчуулахад гардаг гол хүндрэл нь нэр томьёог толь бичгүүдэд олон янзаар нэрлэсэн явдал юм. Анагаахын нэр томьёоны орчуулгын оноолтыг боловсронгуй болгох шаардлагатай. Үүний тулд анагаахын нэр томьёоны үндэсний хороо байгуулан салбар бүрийн мэргэжилтнүүдийг татан оруулах нь асуудлыг шийдвэрлэх зөв алхам болно гэж үзэж байна.

Анагаахын нэр томьёо нь гол төлөв латин, грек үгийн үндсээс бүтдэг, дэлхийн олон улсад ижил нэршлээр нэрлэгддэг. Иймд оношлогоо, эмчилгээний ямар нэг алдаа, будилаанаас

сэргийлэхийн тулд зарим нэг орчуулахад хүндрэлтэй нэр томъёог англи эхээс нь шууд хуулбарлан хэрэглэж болох юм.

Ном зүй

Монгол хэлээр:

1. Мөнхцэцэг И.(2020) Нэр томъёоны орчуулга судлал. УБ. “Соёмбо принтинг” хэвлэлийн үйлдвэр.
2. Нямдаваа П. (2014) Анагаах ухааны монгол нэр томъёог төлөвшүүлэх асуудалд. Монгол нэр томъёо судлал – 90 олон улсын хурлын эмхэтгэл. УБ. “Соёмбо принтинг” хэвлэлийн үйлдвэр.
3. Оргил Б. (2017) Анагаахын нэр томъёоны латин- англи- орос- монгол товч тайлбарт толь.УБ. “Соёмбо принтинг” хэвлэлийн үйлдвэр.
4. Раднаабазар Ж. (1997) Анагаах ухааны англи-орос- монгол толь. УБ “Адмон принтинг” хэвлэлийн үйлдвэр.
5. Раднаабазар Ж. (2014) Монгол анагаах ухааны нэр томъёо, түүний хөгжил. Монгол нэр томъёо судлал – 90 олон улсын хурлын эмхэтгэл. УБ. “Соёмбо принтинг” хэвлэлийн үйлдвэр.
6. Цолмон Ө, Наранчимэг С. (2010) Анагаахын ба сувилахуйн ухааны англи-монгол-орос толь. УБ
7. Шагдарсүрэн М. (2010) Анагаах ухааны англи- монгол толь УБ “Адмон принтинг” хэвлэлийн үйлдвэр.

Англи хэлээр:

1. Jakobson R (1959) On linguistic aspects of translation
<https://web.stanford.edu/~eckert/PDF/jakobson.pdf>

Орос хэлээр:

1. Герд А.С. (1979) Проблемы становления и унификации научной терминологии. Вопросы языкознания. №1.
2. Рецкер Я.И. (2007) Теория перевода и переводческая практика. Москва Р.Валент http://lib.yzu.am/open_books/311203.pdf
3. Солнцев, Е.М. (2010) Общие и частные проблемы перевода медицинских текстов. Вестник МГЛУ, №9 <https://docplayer.ru/72704306-Obshchie-i-chastnye-problemy-perevoda-medicinskih-tekstov.html>
4. Хайновская Т.С (2013) Особенности перевода медицинских текстов <https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/102527/1/290-291.pdf>